

דף שבועי

בס"ד

פרשת אחרי- מות קדושים, תשפ"ה, מספר 1617

'ואהבת' אלישי בן יצחק

קרוי "אהבה". "אהבה" ... משמעותה: למסור את עצמו לאחר ולקרב את האחר אל עצמו. יתרה מזו, חז"ל עושים שימוש בציווי זה, לא רק כעיקרון של אהבה כללית לבריות,⁶ אלא גם כמקור שממנו ניתן להשיג חובה לנהוג יחס אנושי כלפי חוטאים שנגזר דינם למיתה: "ואהבת לרעך כמוך – ברור לו מיתה יפה".⁷

על היקף הדרישה של "ואהבת לרעך כמוך"
הדרישה של 'ואהבת לרעך כמוך' נותרה בשפה המשפטית מושג "שסתום", כלומר כזה שיכול לשאת פרשנויות הרבה. ואכן, עיקרון זה שימש בסיס נרחב לפרשנויות שביקשו ליצוק לתוכו תוכן מעשי. שאלה אחת שעלתה אצל הפרשנים דנה במצב ש"חברי" אינו נוהג כהלכה, האם אני פטור ממצוות אהבת הרע. תשובה להייתה זו ניתן למצוא אצל ר' עובדיה ספורנו: "אהוב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך אם היית מגיע למקומו". לשיטתו, אהבת הרע צריכה להיות אותה התייחסות 'מקלה' שאדם היה מוצא לעצמו, אם היה מגלה פגם בעצמו. במצב דברים כזה, דרך העולם היא להקל ולא להחמיר, ללמד זכות ולסנגר, וליתן והסבר מדוע אין לראות את מעשיך כפשוטם. ספורנו קובע שזוהי האינדיקציה וישוּם העיקרון; אדם צריך לאהוב את רעהו בדיוק כפי שהיה רוצה שיתייחסו אליו אם הוא היה עומד באותו מצב.

הרש"ר הירש משיענו: והנה, לא נאמר כאן "ואהבת את רעך" כלשון הכתוב בכל מקום אחר... הדבר יהיה כרוך באהבת אישיותו של הזולת כשם שאנחנו אוהבים את עצמנו – וזוהי דרישה שלא ניתן לעולם למלאה. שכן חובת האהבה הנידונה כאן מוטלת עלינו ביחס לכל רעין; אך האהבה הקשורה לאישיותו של הזולת תלויה בתנאים המתקיימים רק לעתים רחוקות. אהבה כזו מיוסדת על התאמה הדדית וקרבה בין הנפשות – תכונות המצויות רק בין אנשים מועטים... מה שנאמר כאן הוא "ואהבת לרעך כמוך". "לרעך" (מילולית: 'אל רעך') מתייחס לא לאישיותו של הזולת, אלא לכל דבר שנוגע לאישיותו; כל המצבים הקובעים את מעמדו בחיים, בין לטוב בין למוטב. לאלה נכוון את אהבתנו. עלינו לבקש את טובתו בדיוק כפי שאנו מבקשים את טובתנו. עלינו לשמוח בשמחתו כאילו הייתה זו שמחתנו, ולהתאבל על צערו כאילו היה צערנו. נסייע בחשק רב לקדם את טובתו כאילו הייתה זו שלנו, ולהרחיק ממנו כל צרה כאילו הצרה באה עלינו. זוהי דרישה שנוכל לקיים אפילו בנוגע לאדם שאין לנו כל רגש קרבה כלפיו. שכן דרישה זו של אהבה אין לה דבר עם אישיות הזולת, ואינה מיוסדת על אף אחת מתכונותיו, אלא יסודה הוא "אני ה'". בשם ה' הוטלה עלינו

"אבן הראשה" הוא ביטוי מעולם הבנייה, והכוונה לאבן הממוקמת במרכז של קשת בנויה. היא אותה אבן הנועלת את קשת אבנים. הזכרנו זאת משום שפרשת קדושים היא בחינת "אבן הראשה" של ספר ויקרא, ואולי של התורה כולה. היא מקפלת בתוכה את אדינה הראויים, הנכונים והבריאים של כל חברה מתוקנת.

האיסור לגנוב, לשקר, הדאגה לחוליות החלשות בחברה שפגיעתן קלה, איסור עושה הזולת, איסור הלנת שכר, האיסור לקלל חרש "ולפני עור לא תתן מכשל", "מפני שיבה תקום", שלא להונות את הגר, החובה להימנע מלדבר על הזולת – איסור רכילות, "לא תעמד על דם רעך", האיסור על שנאה – "לא תשנא את אחיך בלבבך", איסור לנקום ולנטור, הדרישה לקיומה של מערכת משפט מאוזנת וצודקת, הגינות בחיי המסחר, ועוד על זו הדרך – עקרונות חברתיים טבעיים ומוסריים שהוכנסו כצווים וחוקים אל עולם הנורמה והחוק היהודי (וי' ט"ז).

מעל עקרונות אלו ובליבת כל הצווים מונח עקרון על שיש בו כדי להוות את מרכז של "אבן הראשה" במכלול היחסים שבין אדם לזולתו, והוא: "ואהבת לרעך כמוך" (וי' יט:יח). אליבא דשיטתו של רבי עקיבא,¹ פסוק זה הוא בבחינת "כלל גדול בתורה". את עוצמת העיקרון אנו פוגשים בסיפור המפורסם על הלל הזקן שהגיע אליו גר וביקש ממנו 'למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחת'. כלומר, תורה המתמצתת בעיקרון אחד. תשובתו של הלל הזקן הייתה מפתיעה, וכך אנו מוצאים מסופר בתלמוד הבבלי:²
אמר לו: דעלך סני (=מה ששנוי עליך) לחברך לא תעביד (=לא תעשה) - זו היא כל התורה כולה, ואידך (=והשאר) - פירושה הוא, זיל גמור (=לך ולמד).

הווה אומר, כל התורה מושתתת על היסוד של 'ואהבת לרעך כמוך', וישאר דברי התורה,³ כפי שמסביר רש"י, הם הפירוש לעיקרון זה. בעל "הכתב והקבלה", הרב יעקב צבי מקלנבורג (גרמניה המאה ה-18), מניח לנו את העיקרון הידוע, שלפיו הציווי 'ואהבת' מבקש לעגן את "כל אופני הטוב והחסד שאדם מסכים בדעתו וגומר בלבו שראוי לו לקבל מאהובו יעשה לרעהו שהוא כל אדם".⁴
הרב שמשון רפאל הירש עומד על 'כוליות' העיקרון הזה ומלמדנו:⁵

"ואהבת לרעך כמוך אני ה'" – זה כלל מסכם לכל התנהגותנו החברתית בדעות, במילים ובמעשים. המעולה שברגשותינו כלפי ה' ואדם

* אלישי בן יצחק, שופט בית המשפט השלום תל-אביב-יפו.

1 ספרא קדושים פרשה ב פרק ד.

2 בבלי שבת לא ע"א.

3 רש"י שבת שם.

4 הכתב והקבלה, ויקרא יט:יח.

5 רש"ר הירש וי' ט:יח.

6 בבלי נדרים סה ע"ב.
7 בבלי סנהדרין נב ע"א.

שהתנהגות אחינו כלפינו יש בה כדי לעורר שנהא בליבנו¹³.

ומה יעשה אדם שהאחר פגע בו? במקרה כזה הרמב"ם קובע¹³:

כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק... אלא מצווה עליו להודיעו ולומר לו 'למה עשית לי כך וכך', 'ומה חטאתי לי בדבר פלוני'... ואם חזר וביקש ממנו למחול לו, צריך למחול, ולא יהא המחול אכזרי.

גישה מעניינת ביחס למהות האיסור 'לא תשנא' אנו מוצאים אצל רבי שניאור זלמן מלאדי, שמשמיענו¹⁴:

ומה שכתוב בגמרא שמי שרואה בחברו שחטא מצוה לשנאותו וגם לומר לרבו שישנאהו. היינו בחברו בתורה ומצוות, וכבר קיים בו מצוות 'הוכח תוכיח את עמיתך' עם שאתך בתורה ובמצוות, ואף על פי כן לא שב מחטאו... וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעוונותיהם שמצווה לשנאותם מצווה לאהבהם גם כן ושתייהן הן אמת; שנאה מצד הרע שבהם ואהבה מצד בחינת הטוב הגנוז שבהם שהוא ניצוץ א-לוקות שבתוכם המחיה נפשם הא-לוקית. וגם לעורר רחמים בליבו עליה כי היא בבחינת גלות בתוך הרע מסטרא אחרא הגובר עליה ברשעים, והרחמנות מבטלת השנאה ומעוררת האהבה כנודע ממה שכתוב ליעקב אשר פדה את אברהם.

מדברי בעל התניא עולה פרדוקס מורכב ביותר. אומנם יש מצווה לשנא חוטאים, לאחר שהוכיחם ולא קיבלו התוכחה. אולם, מצווה זו אינה מחליפה את אהבת ישראל, מצד שורש נשמתו של כל אדם מישראל. יחד עם זאת השאיפה הבלתי מתפשרת של האדם צריכה לשאוף ולחתור אל הערך של 'ואהבת' כפי שמשמיע לנו הרא"ה קוק¹⁵:

המעמד היותר עליון באהבת הבריות צריכה לקחת אהבת האדם, והיא צריכה להתפשט על כל האדם כולו, למרות כל שינויי דעות דתות ואמונות, ולמרות כל החילוקים של הגזעים והאקלימים, נכון הדבר לרדת לסוף דעתם של העמים והקיבוצים השונים. כמה שאפשר ללמוד את אופיים ואת תכונותיהם, למען דעת איך לבסס את האהבה האנושית על יסודות המתקרבים למעשה.

במקום סיכום

הגם שמדובר באתגר לא פשוט, החובה המושתתת על האדם לאהוב את האחר כפי שהוא אוהב את עצמו קשה, משום שהאחר אינו כמוני. אעפ"י כן הדבר עדיין אפשרי. אהבת הרע צריכה להיות השאיפה היותר נעלה של האדם, ולו מהטעם ששנה לנו ר' יוסף בכור שור (מבעלי התוספות, צרפת המאה ה-12):¹⁶ "וראויה האהבה לשכח את השנאה". כלומר בכוחה של האהבה להתגבר על השנאה שמבקשת לכלות ולשרוף הכול.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

חובה זו ביחס לכל רעינו. שכן, ה' הוא זה שנתן לכל בני האדם את התפקיד להיות רעים זה לזה. כל אדם צריך למצוא ברעהו "מרה": חברך צריך לקדם את טובתך, וטובת חברך צריכה להיות כטובתך... אף אחד לא יחשוש מהצלחת חברו או שיקווה להרוויח מכשלונו; אף אחד לא ישמח בהצלחתו שלו כל עוד חברו כושל לצדו.

במילים אחרות, הרש"ר הירש קובע שהמושג 'אהבה' אינו יכול להיות מכון לתכונות האדם שאנו אמורים לאהוב, אלא האהבה צריכה להיות בלתי תלויה באישיותו של הזולת.

אם נבקש לעצמנו את המתכון שבאמצעותו ניתן לרקוח את הדרישה של 'ואהבת', ראוי שנפנה לפירושו של בעל 'הכתב והקבלה', שמניח לנו תשעה אדנים לקיומה. וכך הוא כותב:

א' שיאהב אותו באמת לא בזיוף; ב' שיתנהג בי כבוד תמיד כי כן ראוי להיות... ג' שידרוש שלום תמיד כי כן ראוי לרעים אהובים להיות בשלום תמיד ולדרוש איש בשלום רעהו; ד' שישתתף בצערי; ה' שיקבל אותי בסבר פנים יפות כשאבוא לביתו; ו' שידון אותי לכף זכות בכל דבר; ז' שיתנדב בגופו באיזה טרחה קטנה בשבילי והוא ילווני בעמלי לפעמים בדבר שלא יעמל בו הרבה; ח' שיתנדב להושיע לי בדבר מועט מממונו לפעמים בעת שאצטרך בהלוואה או במתנה דבר קטן, ולא ימנע ממני שאלה אחת קטנה כדרך 'טוב איש חונן ומלווה'; ט' שלא יתגאה עלי, והוא מסכים בשכלו וגומר בליבו עוד דברים רבים כאלה.

בעל 'הכתב והקבלה' מסביר איזו התנהגות לא תוכל להשיג את היעד של 'ואהבת': "אבל לא יסכים בשכלו ששמעון ייתן לו כל הממון שלו וכל רכושו באהבתו אותו, זה לא ירצה ראובן מעימו ולא יחפץ מאיתו".

ר' יחזקאל הלוי לוינשטיין, מי שהיה משגיח ומנהלה הרוחני של ישיבת פוניבז', כותב⁸:

כל חיובי התורה ומצוותיה בעניינים הנוגעים בין אדם לחברו קשורים וכרוכים בעניין 'ואהבת לרעך כמוך'. ובאמת, חובה זו... היא מהעבודות הקשות ביותר המוטלות עלינו. וקשה מאוד לעמוד בזה, שבפשוטו 'כמוך' הכוונה שאותה התשוקה שיש לכל אחד ואחד בנוגע לעצמו חייב להיות אף לחברו. וכדי להשיג זאת חייב אדם לחוש ולהרגיש את זולתו, כשם שמרגיש את עצמו.

לפי גישה זו, 'ואהבת' אינו כלל, אלא עבודה שעל האדם לעמוד ולכוון עצמו תמיד אל מול אמות המידה של ראיית האחר, ושאיפה בלתי מתפשרת למצב של 'ואהבת'.

על השנאה

לצד החובה הכללית של 'ואהבת לרעך כמוך' מציגה התורה גם נורמה חוקית הקובעת: "לא תשנא את אחיך בלבבך" (וי' יט:יז). לשיטתו של ראב"ע, איסור זה הוא האנטי-תזה לאהבת הרע⁹. הרמב"ם בספר המצוות עומד על איסור זה וקובע¹⁰:

והמצווה... היא שהזהירנו משנא קצתנו לקצתנו והוא אמרו: לא תשנא את אחיך בלבבך. ולשון ספרא לא אמרתי אלא שנאה שהיא בלב. אמנם כשהראה לו השנאה והודיע שהוא שונא אינו עובר על זה הלא אבא עובר על 'לא תקום ולא תטור' ועובר על עשה גם כן והוא אמרו 'ואהבת לרעך כמוך', אבל שנאת הלב הוא חטא יותר חזק מן הכול.

הרמב"ם קובע כי האיסור 'לא תשנא את אחיך בלבבך' חל על שנאה שבלב דווקא. כלומר, אם אדם מביע את שנאתו בפני חברו, אין בכך כדי לעבור על האיסור של 'לא תשנא': "כל השונא אחד מישראל בליבו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך, ולא הזהירה התורה אלא על שנאה שבלב"¹¹. על השאלה מה מעורר את השנאה עונה הרש"ר הירש¹²: "ההנחה היא,

8 אור יחזקאל מדות, כרך ד, עמ' קכא.

9 אבן עזרא וי' יט:יז.

10 ספר המצוות לרמב"ם, מצות לא תעשה שב.

11 משנה תורה, הלכת דעות, פרק ו הלכה ה.

12 רש"ר הירש וי' יט:יז.

13 משנה תורה, הלכות דעות, פרק ו הלכה ו.

14 תניא, ליקוטי אמרים, ילקוט אמרים, פרק לב.

15 הרא"ה קוק, מידות הרא"ה - אהבה, פסקה י.

16 בכור שור וי' יט:יח.